Irina CONDREA

VALORI STILISTICE ALE FORMELOR DIMINUTIVALE

Diminutivele, în linii generale, „prezintă referentul ca având dimensiuni mai mici decât referentul cuvântului de bază" [Avram M., 1999, p. 499] și se formează cu ajutorul unor sufixe specifice (*-el, -uț,-uș, -uc,-ior, -aș, -ică, -iță, -uță, -oară*), iar sensul se stabilește prin opoziție cu semnificația referentului: *masă* este un obiect de mobilier de dimensiuni obișnuite, iar *măsuță* desemnează același obiect, dar de dimensiuni mai mici. Din punct de vedere gramatical, diminutivele se încadrează în paradigmele categoriilor morfologice respective (substantiv, adjectiv, adverb), astfel că gramaticile, de regulă, nu le evidențiază în compartimente separate.

Utilizarea acestor forme în comunicare se face în conformitate cu semnificațiile specifice pe care le comportă denumirile ce indică dimensiuni mai mici – din punct de vedere psihologic, un obiect, o ființă, plantă, vietate dacă este mai mică este considerată mai fină, mai fragilă, mai gingașă și poate stârni simpatia și atitudinea firească de admirație și dezmierdare; pe de altă parte, un obiect mai mic decât unul obișnuit poate stârni și atitudini negative, de respingere, neplăcere, manifestate prin persiflare și dispreț. Iar între acești doi poli se pot situa nenumărate variații stilistice, obținute prin asocierea lexico-semantică a diminutivelor cu anumite obiecte și fenomene. Anume atitudinea manifestată de vorbitor prin utilizarea unor diminutive include aceste lexeme mai mult în aria stilisticii decât în cea a gramaticii și analiza demonstrează o maximă eficiență a diminutivelor în anumite contexte, pentru a exprima o anume nuanță afectiv-stilistică. Este de menționat că, în general, diminutivele caracterizează mai mult limbajul popular-oral, ele apar cu precădere în vorbire, unde semnificațiile specifice pot fi amplificate și de o serie de mijloace nonverbale sau paraverbale, cum ar fi gesturile, mimica, intonația. După cum observa Iorgu Iordan, de exemplu, „sufixul *-aș* este diminutiv pur și simplu, cu nuanță alintătoare uneori, la cuvinte ca *băie-*

BDD-A20641 © 2007 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:05 UTC)

ţaş, *coconaş*, *volumaş* etc. Are valoare dezmierdătoare foarte precisă la *copilaş*, *îngeraş* etc. şi este peiorativ, iarăşi cît se poate de clar, la *profesoraş*, *studenţaş* etc." [Iordan I., 1975, p. 160].

Astfel că, în funcţie de lexemul de la care s-a format şi de intenţia pragmatică a vorbitorului, se pot identifica mai multe tipuri de conotaţii, observându-se că prin utilizarea diminutivelor se formează anumite limbaje, legate de diverse arii de comunicare.

Conotaţia afectiv-sentimentală este prezentă la diminutivele de esenţă folclorică, utilizate din belşug în poezia tradiţională de dragoste, în cântecele populare, în care forţa amorului este materializată prin formele diminutivale dezmierdătoare, cu un puternic sens afectiv. Unele cuvinte-cheie din acest tip de texte apar cu două-trei forme diminutivale, ca expresie a puternicului sentiment de dragoste, de exemplu, *mândruţă-mândruliţă-mândruleană, mândruţ-mândruleţ-mândrişor, leliţă-lelicuţă-lelişoară, bădiţă-bădişor, doruleţ-doruţ, fetiţă-fetişoară.* Urmează ca frecvenţă diminutive din aceeaşi arie semantică afectiv-sentimentală, care se referă la aspectul fizic al iubitei / iubitului – *ochişori, guriţă, sprâncenele, obrăjori, sânişori, cosiţă, mijlocel, feţişoară, mustăcioară, perişor*.

Caracterizarea metaforică a persoanei se face de multe ori tot prin diminutivele unor cuvinte având conotaţii pozitive cu vădite nuanţe afective – substantive ca *puişor, păsărică, floricea-floricică, cireşică, bujorel, sufleţel, inimioară, băieţel-băieţaş, hulubaş, ciobănaş, copiliţă,* însoţite de adjective de tipul *albişor, negrişor, roşior, bălăior, gălbior, dulcişor, uşurel, subţirel, mititel, drăguţ, bunuţ-bunişor, blândişor, voinicel, tinerel.* Ca exemplu de descriere în care afectivitatea este redată prin diminutive serveşte portretul ciobănaşului din balada „Mioriţa": *Feţişoara* lui – spuma laptelui, / *Ochişorii* lui – mura câmpului, *Perişorul* lui – pana corbului, / *Mustăcioara* lui – spicul grâului.

Diminutivele apar şi pentru realizarea cadrului sentimental-poetic, descris în culori romantice cu ajutorul unor lexeme specifice creaţiei populare, cum ar fi *cuculeţ-cucuşor, doiniţă, cântecel, fluieraş, surioară, frăţior, ziulică, noptiliţă, portiţă, cărăruşă, izvoraş, râuleţ, murguleţ, spicuşor, băsmăluţă, vorbuliţă, scrisorică ş.a.* Substantuvul din sintagma folclorică tradiţională „frunză verde" apare cu variate forme diminutivale *frunzişoară-frunzuliţă-frunzuleană-foicică,* iar adjectivul „verde" poate lipsi, fiind înlocuit cu denumirea unei plante, de exemplu, *Frunzuliţă* măr rotat, / Puică, eu te-am aşteptat.

În poezia populară diminutivele pot apărea în bloc, formând un sistem specific de rime, bazate pe eufonia sufixelor diminutivale, de exemplu: La Nistru la *mărgioară* / Stau flăcăii *grămăjoară* / Şi-ntre ei o *fetişoară* / Varsă biata *lăcrămioare;* Mai la deal de *floricică* / Pasc caii lui *Ionică;* Rupsei tocul şi *peniţa* / Sărut ochii şi *guriţa* sau ca un component al rimei, de exemplu: Taie-ţi, Ionele, *părul* / Că mi-i secat *sufleţelul*; Măi bădiţă *bădişor* / Ce-mi trimiţi atâta *dor* / Şi pe tren şi pe vapor / Şi pe omul călător / Trimeti-mi mai *puţintel* / Şi vino şi tu cu *el*. De aceeaşi factură este şi mult mediatizatul astăzi refren *Ghiţă*, / Te-aştept deseară la *portiţă.*

BDD-A20641 © 2007 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:05 UTC)

Conotația familiar-dezmierdătoare apare în comunicarea cu copiii și, respectiv, în multe poezii, cântece și alte texte pentru cei mici. Sunt bine cunoscute formulele atitudinale, adresate copiilor, ca Stai / fii *cuminte / cumincior*, Vorbește / mănâncă / răspunde *frumușel,* Ține *binișor,* Mergi *repejor,* Să crești *mărișor,* Nu fi *prostuț / purceluș*. Există multe adresări afective, alintătoare, cu sens figurat – *puișor, hulubaș, îngeraș, fecioraș, nepoțel / nepoțică.* Tot ca o expresie a atitudinii dezmierdătoare, a drăgălășeniei pe care o inspiră micuții apar formele diminutivale ale celor mai obișnuite substantive și adjective – *pâinică, lăptică, oușor, merișor, dulcișor, bunișor, fierbincior, bombonică, păpușică, rochiță, iepuraș, ursuleț, ieduț, mieluț, căluț* etc. Denumirile diverselor obiecte pentru copii – jucării, haine, dulciuri cărți etc. – capătă, de asemenea, forme diminutivale, atunci când narațiunea se referă la cei mici. Pe de o parte, diminutivele comportă sensul primar de obiecte mici, ceea ce este firesc pentru lucrurile destinate copiilor, iar pe de altă parte redau și o nuanță de afectivitate, de dragoste față de cei mai mici, de exemplu: Acești copilași au primit *hăinuțe – rochițe, bluzițe, pantalonași, șepcuțe,* precum și diverse jucării – *mașinuțe, cubulețe, căluți, căsuțe* din plastic. În creațiile pentru copii diminutivele apar atât în textele de natură folclorică – *Cățeluș* cu părul creț / Fură rața din coteț sau Vine rața de la baltă / Cu *codița* ridicată / Rața face-un *oușor* / Mama drege-un *borșușor*, cât și în poeziile scrise de autori, de exemplu: Pui golași, cum stați în cuiburi fără *plăpumioare* / Ne-nvelim cu ale mamei calde *aripioare*; A venit un *vaporaș* / Căpitan e-un *iepuraș*. / Căpitane *iepuraș*, / Ia-mă, hai pe *vaporaș*. / Te-aș lua pe *vaporaș,* / Dar ai, frate, mult bagaj. (Gr. Vieru).

Conotația familiar-apreciativă scoate în evidență atitudinea pozitivă, plăcerea pentru anumite lucruri, în special când este vorba de mâncare sau băutură (cu varianta familiar-apreciativă *mâncărică* și *băuturică*). De multe ori diminutivele apar în contexte apreciativ-exclamative de tipul Ne-a servit cu niște *plăcințeleee!* Face niște *sărmăluțeee!* Are un *vinișooor!,* în care exprimă, de fapt, sensul de superlativ. Din același câmp semantic fac parte *păhărel, păhăruț*, regăsite și în textele unor cântece, ca *Păhăruț* nu tremura / Că te-oi bea, nu te-oi mânca; *Vinișor* de poamă rară / Se suie-n cap fără scară; Ia mai toarnă-un *păhărel,* / Să ne veselim nițel. Diminutivele *cafeluță, bericică, rachiuaș, țigărică* comportă aceleași conotații apreciative.

Este interesant de remarcat că o asemenea conotație este foarte intens exprimată în limba rusă, în care se utilizează diminutive formate de la foarte multe cuvinte. În limba română, chiar dacă diminutivarea este posibilă, utilizarea acestor lexeme în comunicarea curentă nu este atât de largă, ca în limba rusă, cf.: *Давай закажем салатику вкусненького свеженького с маслинками, с перчиком и с помидорчиками, солененьких огурчиков, супчику, шашлычку и вот этого тортика с шоколадкой и с кофейком или с чайком. И конечно по сто граммчиков водочки или по рюмочки коньячку, можно еще по стаканчику винца или пивка.* În acest text, practic, toate cuvintele sunt diminutive și nu sunt simple ocazionalisme, cum ar putea fi unele echivalente românești ale lor, de exemplu, *grămușoare, (castraveciori) murăței, gustoșel* ș.a.,

BDD-A20641 © 2007 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:05 UTC)

ci sunt forme întâlnite în mod curent în comunicare. Mai mult decât atât, în limba rusă utilizarea unor diminutive reprezintă o formă *sui generis* de manifestare a politeții față de interlocutor, în cazuri de tipul „Вот ваш *номерок*", „Предъявите *документики*" sau, de exemplu, în dialogul ospătarului cu clientul „Вот ваш *лангетик,* а *водочку* сейчас принесу", al cumpărătorului cu vânzătorul, în care poate apărea un număr foarte mare de diminutive, cf.: *Дайте мне пол килограмчика колбаски дешевенькой, два килограмчика картошечки, капусточки, морковочки, лучку, петрушечки, укропчику, десяточек яичек, баночку сметанки, булочку свеженького черненького/ беленького хлебушка, пакетик молочка, конфеток, сладенького печеньица, сухариков, яблочек, творожку-сырку, водочку, селедочку, солененькой рыбки, бутылочку водички-водочки*. Un asemenea tip de limbaj este numit în lingvistica rusă „просторечие", adică vorbire simplă, neliterară. Acest tip de utilizare a diminutivelor este situativ, numai în astfel de dialoguri, căci ele nu apar, cu o asemenea conotație, de exemplu, în narațiune [Крысин Л. П., 1989, с. 64].

Conotație popular-familiară au o serie de diminutive care se referă la anumite secvențe temporale și se utilizează pentru a mări gradul de expresivitate, de exemplu, *noptilica / nopticica, ziulica, anișori*: N-am închis un ochi *toată noptilica*; Cât îi *ziulica* de mare; Au trecut *anișori* buni. Tot de limbajul popular-familiar țin astfel de forme ca *omulean, omănaș, moșulică, mămulică, drăguliță Doamne,* întâlnite în operele unor scriitori ca expresie a oralității.

Adverbele pot căpăta în vorbirea populară forme diminutivale, cum ar fi *demultișor, depărtișor, binișor*; regionalismul „oleacă" își intensifică nuanța stilistică prin cele câteva forme diminutivale – *olecușoară, olecuță, olecuțică, olecuțicuță,* la fel forma *mititel* devine, în pronunție regională moldovenească, *mâțâțăl, mâțâțâcuț,* iar la feminin – *mâțâțâcă;* adjectivul / adverbul *o țâră* (puțin) are ca diminutive *o țârică* și *o țâricuță*: Mai trebuie *o țârică* de sare; Așteaptă-mă *o țâricuță*. Marca stilistică popular-familiară le este proprie, practic, tuturor diminutivelor, care apar în vorbirea simplă, de exemplu: *vitișoare, oițe, gospodărioară, căsuță-căscioară, viișoară* ș.a.m.d.

Conotația ironică a diminutivelor este, după Iorgu Iordan, izvorâtă din faptul că ele „denumesc obiecte de dimensiuni reduse: micimea, puținătatea etc. provoacă nu numai simpatie, ci și ironie, fiindcă un obiect exagerat de mic face să intre în joc, din cauza înfățișării lui, spiritul zeflemist, disprețul; batjocura, care există în om, trece la un fel de tendință contrară, aceea de înțelegere, bunăvoință, compătimire. Ironia poate fi lipsită de intenții satirice, așadar apropiată întrucâtva de stările sufletești invocate mai sus. Într-adevăr, gluma, lipsită de răutate, aplicată de multe ori, stârnește dacă nu chiar simpatie, cel puțin bună dispoziție și atitudine prietenoasă sau măcar nedușmănoasă față de oameni. *Mititel și mititică* se aud cu sens ironic (la adresa a tot felul de oameni, mai ales a celor care nu sunt mici). Spunem *mititelul!, mititelul de el*! (altfel mâțâțălu!), când cineva vorbește despre un necaz, o suferință etc., pe care le prezintă tragic, fără ca nouă să ni se pară astfel, sau când se arată naiv, neștiutor, victimă, iar

BDD-A20641 © 2007 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:05 UTC)

nouă ne vine să credem. În cazurile discutate, atitudinea subiectului vorbitor este, de obicei, indulgentă, înțelegătoare, de aceea diminutivele exprimă o nuanță mai mult glumeață, din care lipsește orice intenție de batjocură" [Iordan I., 1975, p. 162]. Cu sens ironic apar frecvent unele adjective ca *spălățel, hărnicuț, mintioșel,* precum și o serie de substantive ca *leișori, bănișori, părăluțe*: *Părăluțe* albe pentru zile negre. „Redacția nu a primit niciodată de la guvernul României, dar nici de la vreo persoană fizică sau juridică din România! – măcar *un bănuț, un centuț sau un eurouț!*" (*Timpul*, 29.11.2002).

Conotația ironică este una care oferă cele mai largi posibilități pentru creațiile lexicale. Astfel, dacă în comunicarea curentă, în dialogul obișnuit nu este acceptat orice diminutiv, ci numai cele care fac parte din limbajul familiar-popular, în anumite texte pot să apară diminutive cu caracter de ocazionalisme, create special pentru a reda ironia, persiflarea. Pe un astfel de procedeu – crearea de ocazionalisme diminutivale – se bazează textul „Cenacliada" de N. Dabija, din care reproducem un fragment:

„Poetul fără cititori e ca o mașină fără motor. Stă locului. Iar el vrea să se miște, să vadă lumea, să progreseze. Așa mi-a vorbit Tiberiu Strachină, care e președinte de cenaclu și poet începător de când a ieșit la pensie. Cenaclului îi zice *„Mugurașii"* și adună pensionari din capitală, adică „muguroi" în adevăratul sens al cuvântului. Am acceptat cu bucurie invitația acestora de a participa alaltăieri la un recital, cum i-a zis președintele cu modestie, de *„poezele"*. La început președintele cenaclului i-a oferit cuvântul unui *„poețel"* (așa i-a zis domnia sa unui *bătrânel* scund și blajin la chip), care se afla la prima sa poezie, scrisă chiar în dimineața acelei zile. Apoi a recitat din versurile ei *o „poețică"* (așa a fost prezentată) – o doamnă simpatică, ce a dedicat multe *„versurele"* și *„versulețe"* celor peste 30 de *nepoțele și nepoței* (cei mai mulți, la rândul lor, ieșiți la pensie). Pe urmă unul dintre tinerii poeți de vârstă înaintată a citit o *„poezioară"*. Un domn cu baston a recitat *o „poezică"* despre viața ingrată a *păsărelelor* pe timp de iarnă. Un cenaclist cu papion a cerut și el permisiunea să dea rostirii *o „poezelă"*. O doamnă a recitat imediat după asta *„o poeziță"*. Pe urmă cineva a dat citirii *un „poemaș"*. Altcineva a citit *un „poemuț"*. O doamnă a citit și ea *o „poemioară"*. S-a citit apoi un „poemoi" metric, o operoaie, *o „operuță"* scrisă în *„rimuțe"*. Toți erau fericiți".

Atitudinea de autoironie a autorului este redată prin diminutive, care denotă un tip de modestie sau faptul că el nu pretinde că ceea ce a spus este extrem de important, de exemplu: „Ieri, exprimam în pagina 4 un *punctișor de vedere*, potrivit căruia Iura începe kidaneala…" (*Timpul*, 12.10.2005).

Tonul ironic, zeflemitor, care urmărește obținerea unui efect ludic, este redat de diminutivele-surpriză, formate de la cele mai diverse neologisme, cf.: „Un scurt *interviuaș* cu Serj Kuzenkoff" (*Săptămâna*, 17.02.2006); „Despre accesoriile de *filmulețe,* cum ar fi sac de voiaj sau un buchet de trandafiri" (*Jurnal de Chișinău*, 24.02.2006); "Atmosfera de la Ierusalim a fost plăcută, deși unele măsuri de securitate au cam ținut auditoriul în încordare – Hamas… aruncă o *bombicică*" (*Săptămâna*, 10, 24.02.2006).

BDD-A20641 © 2007 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:05 UTC)

Conotaţia depreciativ-peiorativă apare când „micimea" nu mai trezeşte simpatie, ci dispreţ şi sarcasm. I. Iordan considera că singurul sufix diminutival care pare potrivit pentru exprimarea dispreţului este *-aş*, aducând drept exemple cuvintele *autoraş, ciocoiaş, doftoraş, profesoraş*. La acestea se pot adăuga *funcţionăraş, volumaş* ş.a., de exemplu: „Structurile statului au devenit „impenetrabile" pentru presă, orice pârlit de *funcţionăraş* considerându-se buricul… statului, îi tratează pe ziarişti ca pe nişte terorişti, extremişti şi duşmani ai statalităţii" (*Timpul*, 29.XII.02); „De aceea l-a întrebat pe un *moldovănaş* de-al nostru, implicat în procesul de editare a cărţii tale…" (*Săptămâna*, 10.03.2006). Cf. acelaşi procedeu în limba rusă, la F. Dostoievski: Познакомился он сначала, по его собственным словам, со многими *жидами, жидками, жидишками и жиденятами***.**

Sensul depreciativ este recuperat, de regulă, în baza contextului general mai larg în care este plasat diminutivul, de exemplu: „Tovarăşul Vanea" – nu e vorba de eroul romanului lui Samson Şleahu, ci de *găinuşa plouată* a statalităţii, guvernamentalul comunist „MS", a ouat marţi încă o mărgică – „NU e om să nu fi scris *o minciunică*"... De astă dată *minciunica e a lui Ionică*, şefu'..."; „Ţie, de-o vorbă, dacă ţi-ar da bani guvernul României, n-ai lua? Ai lua, Ionică, ai lua, şi încă i-*ai pupa mâinuţele* acestui „guvern expansionist". Numai că ţie nuţi vor da niciodată. De aia cotcodăceşti, depunând *ouşoare* antiromâneşti în cuibare moldoveneşti. De ce te sacrifici, băiatule, de ce îţi betejeşti nervul, de ce rupi *cămeşuica* de pe tine şi „faci eforturi nemaipomenite" pentru a edita ziarul unui guvern (comunist), care nu-ţi plăteşte măcar simbria pentru jertfa ta pe altarul marxism-leninismului de pe Bâc? Să fii tu omul care slujeşte partidul Comunist na şaru? (*Timpul*, 29.XI.2002); „Emisiunea a fost condusă de *o femeie obrăznicuţă* şi comentată de un expert care ar trebui supus expertizei" (*Săptămâna*, 15, X, 2004).

În prezent, în special în presă, apar diminutive-ocazionalisme, formate adeseori de la neologisme sau de la cuvinte al căror sens, în mod obişnuit, nu acceptă diminutivarea; lexemele de tipul *ţărişoară-ţărişoricuţă, stătuleţ, partiduţe, deputăţei, funcţionărei, şefuleţi, dolăraşi, americănei* ş.a. servesc unor scopuri stilistice bine determinate, scoţându-se în evidenţă, în primul rând, valoarea lor peiorativă. Ele se regăsesc în texte cu caracter de pamflet, al căror scop este anume etalarea sarcasmului, a zeflemelei şi aici diminutivele sunt dintre cele mai neaşteptate.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. Avram M., *Gramatica pentru toţi*, Bucureşti, 1999.

2. Iordan I., *Stilistica limbii române*, Bucureşti, 1975.

3. Крысин Л. П., *Социолингвистические аспекты изучения современного русского языка*, Москва, 1989.

BDD-A20641 © 2007 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:05 UTC)